

TRIGLAVSKI NARODNI PARK V HORIZONTU REKREACIJSKEGA AVANTURIZMA

MIHA KOZOROG IN SAŠA POLJAK ISTENIČ

Triglavski narodni park je namenjen varovanju narave, obenem pa tudi rekreaciji, ki je zaradi vplivov na okolje podvržena regulaciji. V prispevku so predstavljene strategije različnih skupin športnikov za rahljanje in spreminjanje omejitev, določenih v Zakonu o Triglavskem narodnem parku in nastajajočem načrtu upravljanja. Avtorja s konceptom rekreacijskega avanturizma pojasnjujeta, zakaj je stroga naravovarstvena politika v tem primeru smiselna. Ključne besede: Triglavski narodni park, coniranje zavarovanih območij, šport, rekreacijski avanturizem, etnografija zavarovanih območij.

Triglav National Park is destined for nature protection, but also for recreation which is regulated because of its impacts on the environment. The article presents strategies of different groups of sportsmen for loosening and changing the limitations defined in the Triglav National Park Act and the emerging Management Plan. Authors use the concept of recreational adventurism to explain why strict policy for nature protection is recommended in this particular case. Key words: Triglav National Park, zoning of protected areas, sport, recreational adventurism, ethnography of protected areas.

UVOD

Glavno poslanstvo Triglavskega narodnega parka (v nadaljevanju TNP) je varovanje narave, ohranjanje kulturne krajine in skrb za trajnostni razvoj, hkrati pa mora ljudem omogočiti uživanje, raziskovanje in izobraževanje. Park je namenjen tudi športno-rekreativnim dejavnostim, ki pa so zaradi vplivov na okolje podvržene posebnim pravilom, določenim v Zakonu o Triglavskem narodnem parku (Uradni list RS 52/10) in v upravljaljskem načrtu 2014–2023, ki nastaja na podlagi zakona.¹

Kar jaz vidim največ problematike na tem ... delu v parku so ... športne aktivnosti. Športne aktivnosti, to je preobremenjen prostor do konca, meni eden od nadzornikov TNP.² Vprašanje urejanja rekreacije v parku je torej (postalo) pomembno. Vendar pa so za različne športe predvideni različni režimi upravljanja:

¹ Usklajevanje načrta upravljanja z interesi uporabnikov parka se je začelo po potrditvi osnutka načrta na seji Javnega zavoda Triglavski narodni park 18. julija 2012 in se v času nastajanja prispevka še ni končalo.

² Etnografsko delo sva opravljala med julijem 2012 in aprilom 2013. Izvedla sva trinajst intervjujev, od tega šest z nadzorniki TNP, pet z uradniki, zaposlenimi v upravi TNP, in dva s predstavnikoma gorskih kolesarjev pri Planinski zvezi Slovenije. Udeležila sva se treh delavnic TNP s športniki, in sicer s planinci, jadralnimi padalci in rekreativci na vodotokih in stoječih vodah, ter sestanka s kajakaši in ribiči. Poleg tega sva imela več neformalnih pogovorov z akterji, ki so povezani z obravnavano temo. Pregledala sva tudi relevantne spletne vire, nekatere specializirane športne revije in športno-turistične vodnike.

Alpinizem nima nobene omejitve, kanjoning je dovoljen na določenih lokacijah, jadralno padalstvo ... je dovoljeno na posameznih lokacijah, gorsko kolesarjenje je dovoljeno po cestah, tudi nekaterih gozdnih cestah, vlakah ...

Ta neenak status športov v parku pomembno vpliva na vedênje rekreativcev in na strategije, ki jih uporabljajo pri vstopanju v park in v komunikaciji s TNP.

V prispevku sopostavlja stališča parka in njegovih zaposlenih do športov na zavarovanem območju ter mnenja in strategije športnikov in njihovih interesnih skupin oziroma organizacij, ki se pogajajo za prostor v parku. Pritiski rekreativcev na TNP kažejo, da se s politiko omejevanja ne bodo zlahka sprijaznili in da tudi pripravljenost parka za iskanje konsenza ne pomeni nujno, da bodo dogovorjeni režimi športnike zadovoljili. Avtorja s konceptom »rekreacijskega avanturizma« pojasnjujeva, da je prestopanje meja obravnavanim športom inherentno. Zato se postavlja vprašanje, ali bi drznejša naravovarstvena politika, ki bi se oprla na argument, da je športov in njihovih izvajalcev preprosto preveč, lahko jasneje začrtala in določila prostorske meje športa in s tem omogočila več prostora rastlinam in živalim. Po anekdotah o športih v parku, ki so nanizane v prvem, etnografskem delu prispevka, se bomo posvetili medsebojnim razmerjem med športi ter njihovim razmerjem s TNP, kar bo podlaga predloga, kakšna naravovarstvena politika zavarovanega območja bi bila ustrezna v odnosu do rekreacijskega avanturizma.

»MNOŽIČNOSTI NI TUKAJ ... IMAMO SAMOREGULACIJO!«

Leta 2012 je nadzornik TNP pri doskoku v Tamar prestregel dva base skakalca. Ker sta pristala s padalom, ju je hotel kaznovati po Zakonu o TNP (v nadaljevanju ZTNP), in to z utemeljitvijo, da je pristajanje z jadralnim padalom tam prepovedano. Postopek proti skakalcema pa je bil predhodno ustavljen, saj sta se domnevna kršitelja pritožila, češ da tega športa ne gre uvrščati v kategorijo jadralnega padalstva. Ker v ZTNP ni naveden, pomeni, da lahko do spremembe zakona ali uvedbe podzakonskih aktov, torej do kakršne koli zakonsko veljavne opredelitve statusa base skakanja v TNP, to dejavnost v parku nemoteno izvajajo.

V času tega pripetljaja se je za TNP ravno pripravljala načrt upravljanja, ki naj bi kot podzakonski akt urejal posamična področja rabe parka. Rabo TNP sicer določa ZTNP, v načrtu upravljanja pa naj bi jo podrobneje opredelili, upoštevajoč različne akterje, ki uporabljajo ta prostor. Tako naj bi z njihovim soglasjem prišli do prostorsko-časovnega razreza območja parka z jasno opredeljenimi smernicami, kje, kdaj in na kakšen način je neka dejavnost v TNP legalna. Da bi dosegli soglasje, so v TNP konec leta 2012 pripravili delavnice, na katerih so soočili različne, med sabo tudi interesno konfliktne akterje. Na delavnici za soočenje stališč jadralnih padalcev in naravovarstvenikov se je pojavila tudi skupina base skakalcev.

O base skakanju v Sloveniji naju je pred delavnico podučil simpatizer te dejavnosti. Pojasnil je, da jo izvaja zelo majhna skupina, katere vodja je starosta tega športa pri nas. Skupina preverja nove interesente in nadzoruje, kdo se ji lahko priključi. Na delavnici je bilo iz pripovedi članov skupine razbrati prepričanje, da dobro nadzorujejo dejavnost in kraje njenega izvajanja v Sloveniji. Omejujejo članstva v skupini, v mednarodni base skakalni javnosti širijo informacije o zaprtosti Slovenije za base skakanje, skrivajo tudi podatke o možnostih za base skakanje v Sloveniji in prikrivajo identiteto slovenskih gora na objavljenih fotografijah. V skupini je razširjeno mnenje, da lahko s samoregulacijo preprečijo množičnost tega športa pri nas, zato se v primerjavi z drugimi športi počutijo precej nedolžni:

Množičnosti ni tukaj. Sedem nas je, ki tukaj skačemo. Imamo samoregulacijo, tako da ni tega, da bi ljudje kar prihajali, kot imajo v Švici, v dolini Lauterbrunnen. Uporabljamo od konca maja, to se pravi, do prvega snega v oktobru, v povprečju pet skokov na mesec. To znese približno ... en let traja od štirideset sekund do minute. Tu se v glavnem ne da skakati brez te obleke, in to je štiri ure v celi sezoni motečega, če je to moteče, a ne.

Žvižg skakalne obleke med letom in pok padala ob doskoku naj bi bila z vidika varovanja narave potencialno problematična, vendar imajo base skakalci zaradi redkega izvajanja tega športa v parku občutek, da jih TNP preganja in po krivem omejuje.

[G]lede na to, da je načeloma človek nedolžen, dokler se mu krivda ne dokaže, na podlagi česa ste sploh base opredelili, da na kakršen koli način moti naravo in njene prebivalce? ... [V]erjetno a priori se ne sme kar omejevati ene stvari, brez da imaš za to en razlog.

Na delavnici smo tudi slišali, da bi za potrditev odklonilnega stališča do base skakanja moral TNP priskrbeti študijo o vplivih base skakanja na okolje. Poleg tega smo od base skakalke izvedeli še, da pok padala ni glasnejši od lovske puške. Kljub tem argumentom proti politiki omejevanja, ki jo po mnenju base skakalcev enostransko izvaja TNP, je skupina soglašala s predlogom, da bo priskrbela podatke o odskočiščih in sodelovala pri iskanju rešitve za legalizacijo base skokov skladno z naravovarstvenimi merili.

Ob obetavnem izidu delavnice se postavlja vprašanje, kakšna prostorska politika je v primeru zavarovanega območja primernejša: je to bolj avtoritativno zamejevanje njegovih rab ali demokratično iskanje konsenza med akterji? Pri oblikovanju načrta upravljanja je zakonodajalec predpisal oz. svetoval drugo obliko in delavnice so danes običajna pot pri iskanju demokratičnih rešitev s soglasjem akterjev z različnimi interesi. Vendar ostaja dvom, koliko lahko takšni postopki zamajejo avtoriteto ustanove, ki bi morala prva med akterji oblikovati politiko zavarovanega območja. Prepričanje base skakalcev, da bo stališče TNP legitimno le, če bo najprej razgrnjena primerna študija vplivov dejavnosti na okolje, je predstavnik TNP spravilo v zadrego, saj ustvarja dvom o avtoriteti ustanovi. Obenem je bilo to prepričanje v kontekstu delavnice in pripravljanja načrta upravljanja legitimno, saj se je TNP o stališčih do jadralnega padalstva z izvajalci tega športa na isti delavnici in v istem procesu pogajal prav na osnovi tovrstnih študij. Enako legitimna je bila primerjava

base skoka z lovom, torej primerjava nezakonite z (domnevno)³ zakonito dejavnostjo, kar je bila v tem procesu pogosto uporabljena strategija rekreacijskih skupin, ki so zahtevale dostop do zavarovanega območja. Vselej se lahko zastavi vprašanje, zakaj je določeni skupini dovoljeno nekaj, kar drugi ni, še posebej takrat, ko se prikrajšana skupina vidi kot manj škodljiva. Ali je torej TNP vstopil v pogajanja z dovolj jasno opredeljenimi prioritetaми glede ozemlja, ki ga upravlja?

Naravovarstveni svetovalec pri oddelku za prostor TNP je povedal, da je dokazovanje vplivov neke dejavnosti na okolje postalo njihova stalna praksa:

[N]ikoli pa ni od teh, ki izvajajo dejavnosti, da bi oni nam dali kakšno študijo, pa bi rekli, glej, saj ta naša dejavnost pa dokazano nič ne vpliva na orla, ali na ribo, to pa to. Tega pa ni nikoli, zmeraj moramo biti mi tisti, ki dokazujemo, da ta dejavnost ima vpliv. ... In jasno, ti imaš pa vsaki dve leti nov šport.

Po mnenju njegovega sodelavca naj bi previdnostno naravovarstveno načelo, po katerem bi določeno dejavnost lahko omejili, če njeni učinki še niso dovolj dobro znani, na sodišču ne veljalo, zato mora prav TNP dokazovati in skrbeti za primerne študije, saj je odgovoren za varovanje narave, medtem ko za izvajalce drugih dejavnosti na območju parka ta odgovornost ni predpisana. Ker mora TNP iskati konsenz v vse večji množici in množičnosti športov (če se omejimo le na to področje), se postavlja vprašanje, ali ne bi moral TNP v izhodišče svojih nalog postaviti širitve in zaostritve varstvenih režimov (prim. Burgin in Hardiman 2012), ki bi brezpogojno izključevali večino človeških dejavnosti v parku. V resnici je TNP na dobri poti k temu cilju, in sicer z uvedbo t. i. mirnih con, tj. območij, namenjenih mirnemu prebivanju nečloveških živih bitij. O mirnih conah namreč načrt upravljanja pravi:

Eden ključnih negativnih vplivov na populacije divjadi na območju TNP pa je vznemirjanje, ki ga povzročata celoletno obiskovanje parka in izvajanje različnih pristočasnih dejavnosti. Predussem na območjih zimovališč ter dnevnih počivališč divjadi so zato že v tem načrtu upravljanja TNP oblikovana mirna območja z uvedenimi prostorskimi ali časovnimi omejitvami ali prilagoditvami motečih človekovih dejavnosti. (Načrt upravljanja TNP 2012: 51)

SOPOTNIKI PTIC

Jadrarno padalstvo razkriva nekatere podobne probleme. Ker je v parku omejeno, se izvajalci dejavnosti pogajajo za svoj prostor, zato jih je TNP povabil na omenjeno delavnico. Kakor se je pokazalo, pa ne gre za enak primer kot pri base skokih, saj je jadrarno padal-

³ Zakon o Triglavskem narodnem parku omejuje lov.

Slika 1. Jadralni padalec nad Rdečim robom nad dolino Tolminke (foto- A. Zdešar, 25. 8. 2009).

stvo tudi tržna dejavnost, ki je ponekod pomembna za turizem. Vprašanje ekonomskega vira za lokalne prebivalce je smiselno upoštevati,⁴ po drugi strani pa so nekateri jadralni padalci poudarjali ravno nasprotni argument, torej da se pogajajo za prelete članov določenega lokalnega društva, ki nimajo nič skupnega s turizmom in množičnostjo. V tej argumentaciji so se sklicevali tudi na tradicijo dejavnosti v določenem okolju (prim. Vranješ 2008). V vsakem primeru pa izvajalci vidijo dejavnost kot okolju prijazno, čeprav jo TNP omejuje bolj kakor nekatere druge, domnevno okolju škodljivejše dejavnosti, kakor je na primer planinstvo:

[A]li je, recimo, jadralno padalstvo res tako moteče, da se ga prepove v prvi coni⁵ apriorično, hkrati je pa notri ogromno nekih, v dolini pač, parkirišč, oziroma tudi po višini teh parkirišč. Pohodništvo, sto žensk na Triglav in tako naprej, to masovno pohodništvo, jaz mislim, da jadralno padalstvo absolutno ni mogoče klasificirat kot bolj moteče, raje kot manj moteče kot druge dejavnike.

V prvem varstvenem območju parka je jadrnanje s padalom torej prepovedano. Zato so jadralni padalci, podobno kot base skakalci, v svojem pojasnjevanju stališč uporabili drugo športno dejavnost, tokrat planinstvo, ki zaradi privilegiraniosti v slovenskih gorah in množičnosti nastopa kot še posebej cenjena valuta argumentacije. Ker je jadrnanje dejavnost pogumnih, torej redkih, po mnenju izvajalcev tudi ne more biti množično, zato se jim zdi omejevanje, ki bi ga rad uvedel TNP, pretirano:

Tukaj je treba po mojem vsaj realno povedati, o kakšni obremenitvi okolja sploh govorimo. Tukaj gre dejansko za obremenitev, no ja, ki jo lahko najbrž na število rok preštejemo, ne. In tukaj sedaj s topovi streljat na tistih pet ljudi, ki bi hoteli ne vem kam iti, saj pravim, s težkimi besedami, blaznimi omejitvami in ne vem kaj še, z vsemi grožnjami, sovražnimi, saj je to vendar nesmiselno.

Toda nekatera območja poznajo tudi množično jadralno padalstvo. Na delavnici so jadralni padalci predstavili podatek, da je največ preletov čez območje parka opravljenih med Tolminom in Kobaridom, kjer je dejavnost turistično pomembna (Kozorog 2007: 204–215), saj tam potekajo številna mednarodna tekmovanja in je nasploh navzočih veliko letalskih turistov iz Slovenije in tujine. Po mnenju območnega naravovarstvenega nadzornika TNP se je z vzponom dejavnosti na tem območju od 90. let prejšnjega stoletja preletno območje pomikalo z obronkov gora proti notranjosti TNP. Tam pa ima lahko v nekaterih težje dosegljivih gorah tudi močnejši vpliv na živali kakor pa planinstvo:

⁴ Meje med osebnimi užitki in turističnimi dejavnostmi so sicer prepustne, vendar jih je smiselno upoštevati. Obenem turizem ne more biti osnovni argument za dopuščanje neke dejavnosti, saj bi v tem primeru base skakalci lahko predlagali, naj se v Sloveniji napravi skakalni turistični raj. Ko gre za turizem, je torej previdnost dodatno utemeljena zaradi množičnosti.

⁵ TNP je razdeljen na tri osnovna varstvena območja in dodatno še na vrsto ožjih območij s posebnimi varstvenimi režimi. V prvem varstvenem območju je dovoljenih najmanj, v tretjem pa največ človeških dejavnosti.

Jaz, recimo, grem na Rdeči rob ... in v vpisni knjigi na Rdečem robu vidiš, da si bil zadnji obiskovalec Rdečega roba v petnajstih dneh. V tistem trenutku, ko pa tam sediš na vrhu Rdečega roba, ti pa mimo, dvajset, trideset metrov nad tabo, prileti jadralno padalo in ... v tistem trenutku boš zaslišal ogromno enega žvižganja svizcev, ker vse kar izgine v trenutku ... bo eden zažvižgal in je dolina v trenutku prazna, gamsi bodo šli, vse se umakne, kamor se lahko umakne, in enostavno, če kdo reče, da to ni škodljivo, meni je popolnoma mimo.

Na delavnici so predstavniki TNP predstavili nemško in švicarsko študijo o vplivih jadralnega padalstva na gamse. V pogovoru o teh študijah se je pokazala šibkost tovrstnega argumentiranja, saj sta študiji pokazali deloma različne rezultate, in tako so bili jadralni padalci v dvomu, kateri študiji sploh verjeti. To je odprlo prostor za neposrednejšo kritiko ZTNP, eden od jadralnih padalcev pa je menil, da bi moral TNP priskrbeti študije o vplivu na tukajšnje gamse in druge živali, ne pa na tiste v Nemčiji in Švici. Jadralni padalci so torej podobno kot base skakalci zavzeli stališče, da krivde ni, dokler ni dokazana.

Prepričljivejšo argumentacijo je priskrbelo Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS), ki je na delavnici nastopilo kot zastopnik ptic. Prepričanje nekaterih jadralnih padalcev, da so sopotniki posamičnih vrst ptic, saj včasih skupaj jadrajo po nebu, je predstavnik DOPPS ovrgel kot mit in razložil, da te ptice z njimi jadrajo zato, ker se bojijo spustiti nižje od padala. Orli in beloglavi jastrebi namreč zasedajo prostor v okolici gora, ki je zaradi zračnih tokov najprimernejši za dvigovanje padal. Na območju Krna, kjer je jadralnih padalcev veliko, naj bi prav njihova navzočnost vplivala na to, da beloglavi jastreb tam stalno ne gnezdi. Sporočilo DOPPS je bilo, da je le človek tisti, ki se lahko pouči o drugih živih bitjih in se temu primerno odzove. DOPPS je pozval k samoomejevanju, ki naj premeta težnjo po zasledovanju užitkov. O tem je spregovoril tudi jadralni padalec, ki je prestopil med varuhe narave:

Jaz sem včasih veliko letel s padalom, sedaj pa se v zadnjih dveh letih veliko družim z naravovarstveniki, s ptičarji in še ostalimi. Zdi se mi, da bo prišlo počasi do tega, da bo mirna cona vsepovsod, ker nekako, človek je v zadnjih stotih letih ali kakorkoli zelo posegel v območje bitij in se mi zdi, da bi bilo fajn, da če si že privoščiš letenje, ne vem, v neokrnjenem okolju, v parku, da za to tudi na nek način plačaš, ta denar pa bi bilo smiselno uporabiti za to, da bi se informacije oziroma izsledki naravovarstvenikov spravili do športnikov, do uporabnikov prostora, do človeka, ker običajno je zelo veliko ega v teh početjih, ki jih mi izvajamo, ne vem, base jump, letenje s padalom ... Se mi pa hkrati zdi, da smo mi tudi ljubitelji narave in smo željni nekih informacij. Jaz sedaj vidim po dveh letih, ko sem veliko z naravovarstveniki, da mi te informacije prav pridejo in je z veliko večjim spoštovanjem odleteti kje oziroma tudi v špuri odletim in se mi zdi to isto kot včasih, ko sem visel gor ure in ure. In potem prideš domov in daš na računalnik in si bil v tistem dnevu prvi in je tvoj ego potešen.

Slika 2. Gorski kolesarji na progi za spust na Voglu (foto: A. Zdešar, 28. 8. 2012).

Toda vse kaže, da je premagovanje trd oreh, ki ga bodo varuhi narave morali še streti, saj je zgornji komentar požel naslednji odgovor:

To je ta svoboda, ki jo mi tako blazno častimo in jo hočemo varovati tako kot orla. Jaz bi rad nekaj dosegel tukaj in sedaj bom malo, tako kot kolega prej, v religijo zašel, a ne. Treba je padalstvo spoštovati, to je ena res okoljevarstvena disciplina, kaj naj rečem. ... To je ekološka zadeva, to je res ekološka zadeva. Tu se ne spušča nobenega dima ...

S pričakovanji za oblikovanje prihodnjih rešitev, ki bi bile primerne za vse, se je končal tudi ta poskus iskanja soglasja. Čeprav so udeleženci delavnice slišali predlog, naj človek odstopa prostor drugim živim bitjem, je enako glasno odmevala zahteva človeka po prostoru njegovega užitka.

KOLESARSKA AMBIVALENCA DO PLANINCEV

Pri obeh doslej obravnavanih skupinah smo opazili sklicevanje na pravice drugih skupin za uveljavljanje lastnih, gorsko kolesarstvo pa je pri tem poseben primer, saj je skupina, ki jo akterji prvih dveh skupin predstavljajo kot privilegirano, tudi tista, prek katere se skušajo sami legitimirati. Poglejmo si torej odnos med gorskimi kolesarji in planinci ter druge strategije vstopanja kolesarjev v prostor TNP.

Porast gorskega kolesarstva v slovenskih Alpah⁶ poznavalci povezujejo z objavo prvega slovenskega gorskokolesarskega vodnika *Strme kolesnice* (Paternu 1997). Primer iz te knjige lepo kaže, kako se je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja odnos planincev do kolesarjev spremenil, saj je avtor kot alpinist in turni smučar najprej menil, da »[p]edala vrtijo samo kmetje!« (prim. Ogrinec 2012: 61), nato pa je s knjigo postavil temelje gorskega kolesarstva v Sloveniji. Povečano število gorskih kolesarjev je pomenilo vse več (bližnjih) srečanj s planinci, lovci, motoristi in drugimi uporabniki gorskega prostora, s tem pa tudi povečanje raznovrstnih konfliktnih situacij (prim. Tumes 2007). Sledila so tudi medsebojna obračunavanja v medijih:

Vnel se je besedni dvoboj. Izstreljevali smo rafale obrambe in zagovorov našega početja: kako s kolesi ne delamo nobene škode, da so nekdaj te gorske poti teptala vojaška motorna vozila, da vendar uporabljamo le moč svojih mišic in ne smrdečega goriva, ... da smo, skratka, v primerjavi z množico planincev, ki jih za povrh vsega pogosto po gorah žene alkohol, pravi angelčki. ... V primerjavi s planinci, ki tako radi ubirajo bližnjice po strmih gorskih poteh, kar res povzroča erozijo, se kolesarji kot pijanec plota (bolje: planinec svoje čutare) držimo utrjenih poti, saj je to tudi edina pametna možnost za hiter in varen spust po strmini! ... Kaj sem našel, ko

⁶ O razvoju gorskega kolesarstva v svetu in njegovi družbeni konstrukciji gl. Rosen 1993.

sem brskal za uradnimi podatki, koliko kolesarjev se v sončni naši deželi poškodeje v tako imenovanem naravnem, za vožnjo s kolesi prepovedanem okolju, torej v gorah?! Nič! Niente! Nula! Nada! Povsem odveč pa bi bilo komentirati podatek, koliko se vsako leto v naših gorah poškodeje planincev, vzroke zanje in koliko nas vse to stane! (Guzej 2005)

Leta 1995 je začela veljati Uredba o prepovedi vožnje z vozili v naravnem okolju (Uradni list RS št. 16/95, 28/95 in 35/01), ki naj bi nastala predvsem zaradi motoristov, vendar je med prepovedanimi vozili pristalo tudi kolo. Ta uredba je vožnjo gorskih kolesarjev močno omejila. Zaradi izključenosti kolesarjev iz uporabe planinskih poti je bila deležna ostre javne kritike in bojkota:

Seveda je bilo zanimivo tisto bajk-pionirstvo, če odmislimo legendarno uredbo, ki je veljala sicer že od leta 1995 (menda), saj se nismo kaj dosti ubadali z njo. S pumpami in glasnimi besedami smo bili pripravljene braniti pred planinci svoj teritorij – če bi bilo treba, le Mare [Paternu 1997] je v uvodniku svojega vodnika opozoril bralce, da ne sprejema odgovornosti in da so ture 'prepovedane'. Razkrili smo prve ture ljudem v reviji Grif in NonStopu in še kje ter se v glavnem 'ne ubadali' s problemom 'uredbe'. (Ogrinec 2012: 62)

Čeprav prepoved vožnje v »naravnem okolju« velja za celotno Slovenijo, so gorski kolesarji na to problematiko pogosto opozarjali prav na primeru TNP (Drofenik 2012). Kampanja gorskih kolesarjev za odpiranje poti v parku se je verjetno začela spontano, ko je katerega od njih ustavil nadzornik in je med njima prišlo do manjšega konflikta. Kot se spominja eden od nadzornikov, je bil občasno deležen zmerjanja ali pa so se kolesarji glasno pritoževali nad omejitvami in celo trdili, da kolo povzroča mnogo manjšo erozijo kot krava na paši in narava sama. Z besedami kolesarjev: »[N]ismo mi tisti, ki uničujemo poti, ampak kar sama mati narava« (Ogrinec 2012: 62) ali pa: »Na tisoče, kaj tisoče, sto tisoče kolesarjev ne bi moglo narediti tolikšne škode, kot jo naredi en sam hujši naliv, kaj šele razbesnjena hudourniška voda!« (Guzej 2005: 10). A sčasoma je vse več gorskih kolesarjev začelo razumeti, da je avtoriteta parkovnih nadzornikov močno omejena, saj na primer nadzornik nima pooblastila za ustavljanje premikajočega se prevoznega sredstva, kakršno imajo policisti, in mora zato vozečega se kolesarja pustiti mimo.

Leta 2007 so manjši dogodki, ki so nakazovali prodor kolesarjev v območje planinstva, prerasli v organizirano kampanjo. Takrat je bilo gorsko kolesarstvo že v polnem razcvetu, gorski kolesar pa je bil po besedah poznavalca že vsak tretji planinec. Zato je nekaj predstavnikov Planinske zveze Slovenije (v nadaljevanju PZS) predlagalo ustanovitev komisije za turno kolesarstvo, in sicer za izobraževanje gorskokolesarskih vodnikov in oblikovanje pravil primerne ravnanja gorskih kolesarjev. Tako so se gorski kolesarji kot interesna skupina pridružili krovni organizaciji vseh planinskih dejavnosti na Slovenskem. Čeprav lahko to potezo interpretiramo kot ustvarjanje mehanizmov za uvajanje pravil za rastočo gorskokolesarsko srenjo, jo je mogoče razumeti tudi kot pogajalsko strategijo za prostor,

usmerjeno k državnim institucijam in drugim interesnim skupinam, s katerimi si gorski kolesarji delijo prostor za rekreacijo. Pogajanje se opira na moč in prevlado planinstva, kar se kaže že na diskurzivni ravni, saj so vpeljali termin »turno kolesarstvo«; s tem so dejavnost kolesarjev izrazno povezali s planinsko turo, pa tudi s turno smuko. Z vstopom v PZS je dobilo »turno kolesarstvo« mesto v organizaciji z zelo dolgo tradicijo in velikim družbenim in simbolnim kapitalom, ki lahko postopno bistveno vpliva na urejanje gorskega kolesarstva na planinskih poteh, torej tudi v TNP. Pri TNP so se z možnostmi in usmeritvami gorskega kolesarstva na svojem območju sicer ukvarjali že v drugi polovici 90. let prejšnjega stoletja (Šolar 1997), zdaj pa so se o odprtju nekaterih planinskih poti za tovrstno rekreacijo začeli pogovarjati tudi z omenjeno komisijo pri PZS.

Poleg takšnega organiziranega pogajanja za prostor obstaja tudi bolj »divja« oblika argumentacije, ki uporablja množične medije in druge publikacije. V kolesarski reviji *Bike Magazin* tako avtor pri opisu poti v TNP trdi: »Na žalost nam jo zakoni Triglavskega narodnega parka ... ne dovolijo uporabljati, ampak škode pa tam RES ni« (Ogrinec 2012: 62). Ob tem dvakrat posvari bralce, da nadzorniki TNP bdijo nad območjem, kjer potekajo opisane poti. TNP se na takšne medijske pritiske navadno ne odzove. Ko je bila na primer leta 2005 v reviji *Stop* objavljena provokativna reportaža z gorskokolesarskega izleta (Guzej 2005), se uprava TNP ni odzvala (prim. Yochim 2005). To je še posebej presenetljivo, saj avtor obravnava problematično turo v osrednjem delu parka ter piše o nespoštovanju pravil in o prepirih z nadzorniki TNP.

Poveden primer brezbržnosti parka je tudi gorskokolesarski vodnik po dolini Soče (Leban 2009). Čeprav je eden od nadzornikov TNP že med pripravo publikacije opozoril na neprimernost nekaterih poti v parku, so te v vodniku vseeno predstavljene. Vendar TNP na vodnik, izdan pri poznani slovenski založbi, ni odreagirjal, zato so ga prevedli še v angleški jezik. Objava takšne knjige omogoča kolesarjem novo pogajalsko izhodišče: nadzornik TNP, kot je pripovedoval eden od njih, ne bo kaznoval kolesarja, ki ga zaloti na prepovedani poti, če mu ta pokaže knjigo z napotki za kolesarjenje po njej. Ko je neka pot opisana v knjigi, TNP torej težje oporeka njeni uporabi.

Še več takšnih informacij lahko najdemo na svetovnem spletu. Vendar TNP po mnenju več zaposlenih v parku nima dovolj osebja, ljudi z ustreznim poznavanjem prava in jasno določenih omejitev za učinkovite odzive na tovrstne kršitve:

To je sama slaba volja, kadar vidimo, da je kaj takega, ali ko se izda kakšen vodnik po brezpotjih in tako naprej, brez da bi se nas kaj povprašalo. Zdaj moram reči, da ... pri nas sploh ni nekega človeka, ki bi bil zaposlen, da bi se ukvarjal samo s tem področjem, nekako ne moreš, nimaš časa, da bi energijo usmeril v to, zato ker če hočeš najprej zbrati vse podatke, kdo je to sploh na splet dal, kdo to promovira, kdo to izvaja, kje se je to izvajalo, fotografije, da se je to res izvajalo, je to nekaj dokazov, da bi nekoga sankcioniral, da bi prišli do enega zaključka, to ne moreš delati zraven dela, ki ga imaš, in potem zmeraj to nekako izzveni.

Svetovni splet predstavlja poseben način prisvajanja parka. Če bi lahko vključitev prepovedane poti v vodnik opredelili kot mejnik v tem procesu, so spletni forumi in prispevki v tiskanih medijih pravzaprav motivacijsko orodje, ki poganja izvajalce vse globlje v osrednje dele parka. Že iz imena ene od prepovedanih poti, Bohinjskega masakra, je tako razvidno, da gre za skrajno težavno vožnjo, poročanje na spletu o prevoženi poti kot podvigu pa lahko razumemo kot razglašanje junaškega dejanja in izzivanje drugih, naj ga ponovijo ali celo presežejo. Kakor redno opozarjajo gorski kolesarji, njihovi dosežki niso za povprečnega rekreativca:

Spodaj nas mami zelenje, mi se više prebijamo proti cilju prvega dne po ozki planinski poti, ki je mestoma vklesana v strme skale, za varnejši prehod poskrbijo v stene vpete jeklenice. Tu ni več heca. Potrebni sta kar največja zbranost in pazljivost. Neprevidnost bi se hitro končala več deset ali celo sto metrov spodaj. To bi bil prehod v še drugačnejši svet, ko bi bila pot v bolnišnico odveč, roke bi si meli le še v pogrebnem zavodu. (Guzej 2005: 8)

Junaška dejanja res niso za vsakogar. Odpirajo pa številna vprašanja, kakšen odnos zavzeti do njih, saj junaštvo današnjega dne pomeni spodbudo za še večje junaštvo naslednjega dne. Najneugodnejši izid bi bil razširitev rekreacijskih aktivnosti v nekatere osrednje dele parka, česar pa si, vsaj po nekaterih scenarijih, gorski kolesarji najbolj želijo.

MED VODO IN LEDOM

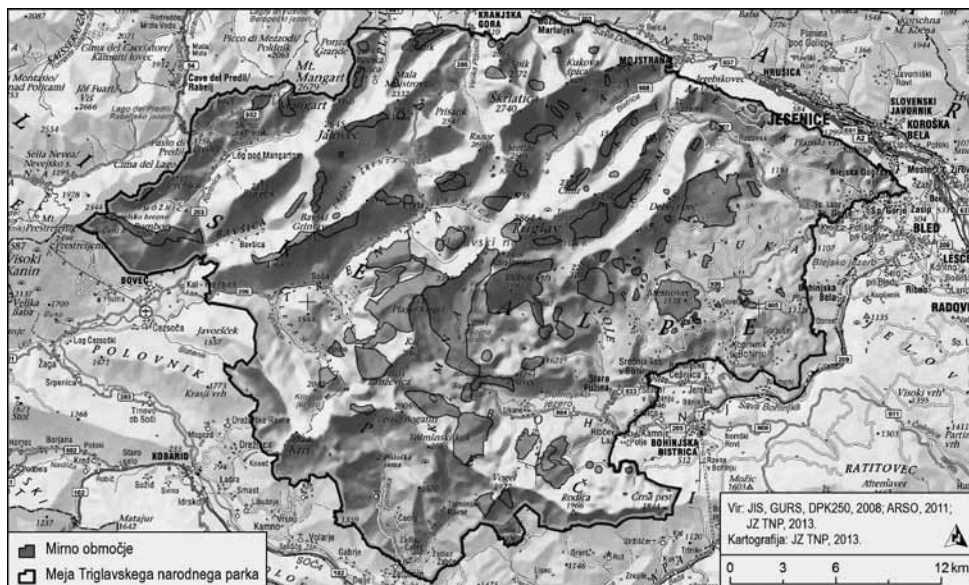
Za konec etnografskega dela prispevka si pogledjmo še eno skupino športnikov, tistih, ki za rekreacijo uporabljajo vodotoke in stoječe vode. Tudi za urejanje področja vodnih športov v načrtu upravljanja je TNP organiziral delavnico, na kateri so se s predstavniki soteskanja, potapljanja, kajakaštva in drugih športov na vodah – pa tudi ribičev, lokalnih turističnih organizacij in občin – dogovarjali o pravilih za izvajanje teh športov v parku. Edini vodni šport, ki ga ni zastopala nobena interesna skupina, je bilo kopanje, čeprav velja za najmnogičnejšo obliko vodne rekreacije. Slaba organiziranost je najbrž tudi razlog, zakaj ni TNP prejel nobene pobude v zvezi s tem, čeprav je po načrtu upravljanja potrebno soglasje za kopanje zunaj točno določenih mest. To pa se zdi nesmiselno celo naravovarstvenim sodelavcem TNP:

... in kaj zdaj, ali naj jaz vsakemu kopalcu soglasje izdam, mislim, neumnost ... Saj so pa določena mesta, a ne, zdaj smo določili recimo za kopat, Soča je tam, na tistem odseku je dovoljeno, zdaj, če se tam kopa, jaz mislim, da nima smisla, da kompliciramo, če se pa kje drugje, imamo pa vso podlago.

Za eno najuspešnejših rešitev v tej skupini športov velja ureditev soteskanja, po kateri je dejavnost dovoljena v določenih časovnih terminih na treh vodah v TNP, povsod drugod v parku pa je prepovedana. To je rešitev, s katero so, kot se je pokazalo na delavnici, zadovoljni tako športniki kot ribiči, ki so ob predlogih za spremembe upravljalkega načrta prijateljsko razpravljali o varovanju narave, uničevanju skal s sidrišči, dnevnem ritmu in drstenju rib, licencah za vodnike in njihovem izobraževanju, pa tudi o tujih izvajalcih

Slika 3. Soteskanje v Fratarici. Dolina Koritnice pod Mangartom (foto: A. Zdešar, 2. 8. 2011).

Mirna območja. Predlog. Kartografija: JZ TNP, 2013.

dejavnosti na vodotokih in »nelogičnosti« slovenske zakonodaje. A ni vse tako rožnato, kakor se zdi na prvi pogled. Za tem soglasjem namreč odmeva zgodba iz leta 2012, ko so na prepovedanem vodotoku v TNP legitimirali tuja državljana, ki sta soteskala. To se sprva ni zdelo nenavadno, saj bi tujca zlahka spregledala novi ZTNP in se za soteskanje navdušila na spletnih forumih, kjer izvajalci dejavnosti priporočajo to in ono. Vendar v tem primeru ni bilo tako. Soteskarja sta za legitimnost svoje dejavnosti »pomahala s printom ene internetne strani neke agencije, da so oni njima rekli, kam gresta lahko,« je dogodek opisala sodelavka TNP. Očitno vsi niso sprijaznjeni z novimi pravili soteskanja v parku, za lokalno turistično agencijo, ki izvaja to dejavnost, pa je pogajanje za sprostitev strogih pravil gotovo lažje prek tovrstnih tujih »mediatorjev«, ki bi jih nadzorniki TNP zlahka spregledali kot naivne žrtve spletnih priporočil, sčasoma pa bi soteskanje po prepovedanem vodotoku spet lahko postalo splošna praksa.

Kljub splošnemu zadovoljstvu navzočih s sklepi delavnice TNP o rekreaciji na vodotokih in stoječih vodah v načrtu upravljanja TNP pa se je kmalu pokazalo, da predstavniki nekaterih športov še niso rekli zadnje besede. Kajakaška zveza Slovenije je v letu 2013 zaradi prepovedi plovbe na nekaterih rekah v TNP, ki so za kajakaše potencialno zanimive, predlagala še dodatni sestanek. Stališče njihovega zastopnika – na sestanku ga je večkrat poudaril – je bilo, da je prepoved uporabe najslabša pot in da je vedno mogoča kompromisna rešitev. Njegovo stališče se je pokazalo kot pravilno, saj je Kajakaška zveza Slovenije dosegla vse cilje, ki si jih je zastavila pred sestankom. Ker je bila med predlogi za odpravo prepovedi uporabe tudi reka Tolminka, je TNP na srečanje povabil še Ribiško družino Tolmin, ki tam skrbi za ribji zarod, in Zavod za ribištvo Republike Slovenije. Njihovi zastopniki so se strinjali, da je kajakaštvo na Tolminki in nekaterih drugih rekah sprejemljivo, saj je vpliv na ribe in vodo zelo majhen. V tej rešitvi je bilo mogoče zaznati tudi iskanje novih načinov sobivanja ribičev in kajakašev v porečju Soče, ki v preteklosti ni bilo vedno brezhibno. Tisto, kar je bilo pri argumentaciji zastopnikov kajakaštva o minimalnem vplivu tega športa na naravo posebej zanimivo, je bilo poudarjanje lokalnosti te dejavnosti. Po reki Tolminki naj bi se s kajakom namreč spuščala le peščica najbolj izurjenih kajakašev, ki so vsi iz bližnje okolice in medsebojno povezani, s čimer so kajakaštvo prikazali kot samoregulirano dejavnost. Tako ostaja edina težava, ali bo kajakaštvo na tej reki resnično ostalo tako krajevno omejeno, saj se lahko zaradi spletnih strani in drugih načinov obveščanja za to reko navdušijo še drugi, sčasoma pa si jo morda »prisvoji« večja množica ekstremnih kajakašev. Eden od kajakašev, ki Tolminko zelo dobro pozna, je sicer zagotavljal, da te bojazni ni, saj je reka za povprečnega rekreativca prezahtevna. Vendar, je dodal, so bili prvi kajakaši na tej reki prav Italijani in Nemci.

Razpravi o športu na vodotokih in stoječih vodah so se pridružili tudi planinci. TNP je namreč med tovrstne športe uvrstil tudi plezanje po zaledenelih slapovih. Zaradi ostrega nasprotovanja Odseka za ledno plezanje pri Komisiji za alpinizem PZS je nato TNP to obliko rekreacije črtal s seznama športov na vodotokih in stoječih vodah, ki so podvrženi regulaciji, in jo uvrstil med alpinizem, kar pomeni, da športniki zanjo ne potrebujejo soglasja

TNP in da ta dejavnost v parku praktično nima omejitev. Predstavnica PZS je ob tej rešitvi ravnanje TNP pospremila z ostrim podukom: »Zdaj, če bodo pa še kakšne spremembe, mislim, da bomo lahko normalno komunicirali, ne da se najprej zakuri ogenj, potem pa gasimo na vseh koncih.« Za dokončno rešitev nesporazuma pa bi po njenem mnenju zadoščala že »kakšna izjava za javnost.«

Ravnanje TNP ob primeru lednega plezanja nam torej razkriva dejansko moč in vpliv PZS, hkrati pa tudi privilegiran položaj planinstva kot tradicionalne dejavnosti v primerjavi z drugimi, mlajšimi oz. novejšimi oblikami sprostitve na prostem. Tako nista presenetljiva niti začudenje predstavnikov vodnih športov zaradi opredelitve dejavnosti na vodotokih in stoječih vodah niti njihov občutek, da so prikrajšani v primerjavi s planinci. Zato je zastopnik Kajakaške zveze Slovenije na delavnici vprašal, kakšna je pravzaprav razlika med dovoljenim lednim plezanjem in prepovedanim drsanjem, saj se oboje s posebnimi pripomočki izvaja na zaledenelih vodah. »Ali jaz plezam gor ali po ravnem, plezam po eni vodi, ki je v poletnem času tekoča in v zimskem času zmrzne. Tako da sama pozicija je ista, dejavnost je pa druga.« Predstavnica PZS je svoje stališče argumentirala, češ da »zmrznjena voda ni voda, je led. Ker je potem voda tudi sneg. Potem je vodni šport tudi smučanje.« Namen provokativnega vprašanja o razločku med športi na ledu pa je bil ravno poudariti privilegiranost nekaterih športov v TNP v primerjavi z drugimi:

Zato sem pa načel to temo, ker dejansko ene rekreacije dovoljujete, druge pa zelo omejujete. In zdaj, vi [TNP] ste skrbnik, ki mora delat pošteno in preverjeno. Pa žal ne delate tako. Žal nekaterim, ki jih pogledate malo bolj milo, pa rečete, ja, ja, seveda, saj vam bomo omogočili nekaj več, druge pa omejujete.

V duhu pravičnosti oz. enakopravnosti športov je zato predstavnik kajakašev predlagal, naj se tudi drsanje dopusti povsod, razen v mirnih conah.

Če bi kdo nesel rad drsalke na Krnsko jezero, pa naj tam drsa, ne? Ne vem, zakaj bi pa omejevali to? Če vplivov škodljivih ni ...

Argument TNP proti odpravi omejitev za drsanje, ki je sicer dovoljeno le na Bohinjskem jezeru, je bil potencialna množičnost. Na koncu so vsi udeleženci soglašali, da se omeji organizirana oz. komercialna dejavnost, s čimer bi, kakor je bilo humorno omenjeno, preprečili morebitne hokejske tekme na Krnskem jezeru.

REKREACIJSKI AVANTURIZEM IN NARAVOVARSTVENA POLITIKA

Doslej smo bili predvsem skeptični, zdaj pa se ozrimo na obravnavano temo še bolj realistično. Iskanje soglasja z vsemi zainteresiranimi akterji pri pripravi načrta upravljanja je zakonsko predpisano in TNP se je tega dela lotil pogumno, saj je usklajevanje množice akterjev (spoznali smo le tiste, povezane s športom) kompleksen proces. Pri tem se zdi, da je takšna usmeritev prava. Boljša rešitev od prepovedovanja je namreč iskanje kompromisa,

ki pomeni dovoljeno izvajanje neke dejavnosti na določenem območju parka in njeno prepoved zunaj tega območja. V dogovorih so zastopniki športov poudarjali lokalnost svojih dejavnosti ali pa se sklicevali na njihov pomen za lokalno gospodarstvo. Oba argumenta sta pomembna, ko razmišljamo o omejevanju dejavnosti. Prav tako je bistveno, da je TNP pri iskanju konsenza upošteval strokovno mnenje državnih, nevladnih in akademskih ustanov za varstvo narave, tj. Zavoda za ribištvo Republike Slovenije, DOPPS, Ribiške družine Tolmin, Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani idr., saj imajo te organizacije natančne podatke o živih bitjih in vplivu nekaterih dejavnosti nanje. Pomembno je tudi, da je načrt upravljanja srednjeročni, desetletni akt, ki se bo glede na procese v okolju spreminjal. Kljub tem pozitivnim znakom pa bi lahko v Javnem zavodu TNP odločneje pokazali, da sta šport in rekreacija le mogoča, ne pa apriorna gosta zavarovanega območja. Na koncu te analize bomo predlagali, zakaj je večja odločnost glede športov v parku nujna, in ugotovili, kje bi se lahko pojavile največje težave.

Proces, ki smo mu v TNP priča na področju športa, je povezan s prisvajanjem prostora. Glavni akterji tega prisvajanja so TNP in športi, ki jih bomo definirali kot »rekreacijski avanturizem«. V razmerju med obema akterjema imajo pomembno vlogo meje. Meje so nasploh problematični vidik zavarovanih območij. Antropologija se je na takšnih območjih posvečala predvsem vprašanju izključenosti domačinov, ki se v imenu varstva narave spoprijemajo s številnimi omejitvami (Anderson in Berglund 2003; Simonič 2006; Vivanco 2007). Berglund in Anderson celo menita, da je »ograjevanje ali drugačno označevanje krajev za omejeno rabo dobesedno oblika diskriminacije« (2003: 5). Tudi v Trenti v TNP imajo domačini opraviti z omejitvami in se spopadajo s praksami, ki jih Vranješ (2008) opisuje s konceptom »teritorialnost«. Vranješ »teritorij« opredeli kot »prostor, ki ga posameznik ali skupina z neko dejavnostjo štiti, nadzoruje in si ga na ta način pravzaprav 'lasti'«, »teritorialnost« pa kot »kakršen koli pojav, ko skupina ali posameznik ... določen prostor nadzira in si ga na ta način prisvaja« (Vranješ 2008: 55–56). Vendar kot legitimne akterje takšnega prisvajanja omenja domačine, ne pa tudi TNP, ki ga poniža v »zunanjega« in abstraktnejšega akterja, »varuha nacionalnih interesov«. Helen Kopnina (2012) kritizira takšen antropocentrični pogled antropologov zavarovanih območij. Ugotavlja, da se ti pogosto slabšalno izražajo o varovanju narave, zato se zavzema za antropologijo zavarovanih območij, ki bi upoštevala tudi nečloveška živa bitja in »več-kot-človeške-geografije«. Argumentom, ki jih razvijamo v tem članku, je takšna antropologija bližja, še posebej, ker akterji teritorialnosti (navadno) niso življenjsko odvisni od zavarovanega območja, ampak tja vstopajo iz drug(ačn)ih razlogov.

Razlog za njihovo vstopanje na zavarovano območje bomo opredelili s konceptom »rekreacijskega avanturizma«. Vsak avanturizem gotovo ni rekreacijski; nekateri alpinisti, naravovarstveniki, fotografi, novinarji in antropologi se v doživljajska tveganja podajajo tudi zaradi materialnih ciljev. V primeru rekreacije imamo nasprotno opraviti s prostočasno dejavnostjo, od katere imajo akterji pretežno nematerialne učinke. Meja ni prav jasna, vendar je vredna upoštevanja, saj v primeru poklicnih avanturistov govorimo o elitizmu

peščice, medtem ko je rekreacija množičnejši pojav. Učinka množice pa ne gre zanemarjati, še posebej, ker želimo upoštevati tudi razmerja med človekom in drugimi živimi bitji.

Drugi del skovanke se nanaša na koncept avanture, dogodivščine. Že Georg Simmel je leta 1911 avanturo opredelil kot doživetje, ki se pojavi onkraj enoličnosti vsakdanjika (po Gordon 2006: 4). Takšno doživetje zahteva prekinitvev z rutino, torej ima jasen začetek in konec. Simmel zato avanturo opisuje kot otok v človekovem življenju, vendar je to otok, ki teži k brezmejnosti. Avantura je namreč čas osvoboditve spon vsakdanjika in zato izkušnja, ki je občutljiva na postavljanje meja. Kot se je izrazil eden od predstavljenih rekreacijskih avanturistov, »mi ščitimo svobodo«. ⁷ Avantura je po Simmlu tudi sanjarjenju sorodna izkušnja, ki prepleta domišljijo in realnost. Ni namreč nujno, da zares počnemo, česar še nihče ni počel, oz. da vstopamo v okolje, kjer še nihče ni bil; dovolj je že, če dejavnost in okolje spodbujata predstavo, da s svojim početjem prestopamo meje. TNP je kot gorati svet za takšno zamišljanje primerno okolje.

Avanturizem nadalje pomeni nadzorovano tveganje (Gordon 2006: 4–5; Kavčič 2008), tveganje pa prestopanje osvojenih meja, čeprav je, kot rečeno, to prehajanje lahko le navidezno, namišljeno. Kulturni model, ki je osnova za zamišljanje teh dejavnosti, namreč temelji na podobi osvajalca, ki si upa stopiti onkraj uhojenih poti. Prav to pa je tisto, kar daje avanturizmu značilno prostorsko razsežnost. Zgodovina prestopanja uhojenih poti, torej meja, je povezana z geografskimi odkritji, potovanji v daljne dežele in v neznane dele domačih okolij, tj. v gore, podzemlje, morske globine itn. Model sodobnega avanturizma torej oblikujejo predstave o imperialnih raziskovanjih, kakršni so pionirski vzponi v Himalajo in Alpe (Šaver 2005). Zato nekateri antropologi sodobno plimo rekreacijskega avanturizma razlagajo tudi kot nostalgijo po bolj junaških časih velikih geografskih »odkritij« (Vivanco in Gordon 2006). Po drugi strani pa sodobni avanturist tako rekoč nima več avtentičnega prostora, kjer bi lahko gradil svojo junaško samopodobo, saj je svet v veliki meri že raziskan. Zato se mora za projekcijo svojih predstav opreti na drugačno okolje – na gore, divje reke, morje itd., skratka na okolje s potencialom za spodbujanje avanturistične domišljije. Pri tem je lahko v pomoč tudi tehnologija (Rosen 1993: 499) oz. se prestopanje mej izvaja z novimi tehničnimi pripomočki, kot so obleke za base skakanje, deskanje po vodi s pomočjo škripčevja (t. i. wakeboarding)⁸ ipd.

O rekreacijskem avanturizmu lahko govorimo kot o enotnem pojavu z različnimi akterji. S to oznako namreč zajamemo niz različnih športov, ki jih povezuje stremljenje k avanturi. Z vidika TNP je ta pojav zanimiv zaradi vrste meja, kjer se izraža. TNP je namreč definiran z mejo, razmejen pa je tudi z varstvenimi režimi. Zakon, ki določa, kaj lahko in česa na zavarovanem območju ne smemo početi, velja le v določenih mejah, bodisi v mejah

⁷ Matic Kavčič je z anketo ugotovil, da »ekstremni športniki« najbolj cenijo občutek veselja, svobode in avtentičnosti, sledi občutek kompetentnosti in sposobnosti, nato pa fizična sprostitev, tekmovanje s sabo in zdravje (Kavčič 2008: 360).

⁸ Dejavnost je za svojo promocijo v Vintgarju znotraj TNP leta 2012 ilegalno izvedlo multinacionalno podjetje.

območja TNP bodisi v ožje definiranih območjih v TNP. Pri rekreaciji postavlja zakon različnim športom različne teritorialne meje, le planinstvo in z njim povezane dejavnosti so bolj ali manj izvzete, tako da teritorialnih meja zanje praktično ni.

Ker so različni športi podvrženi različnim mejam, kar pomeni, da teritorialne meje niso enake za vse športe, se meje postavljajo tudi med udeleženci različnih športov. V tem primeru gre seveda za meje med skupinami, ki se postavljajo kot identitetne meje (Cohen 2000). Te so najočitnejše v odnosu različnih skupin do planincev, ki so v parku posebej privilegirana skupina. Druge skupine to dejstvo prevajajo v družbeno mejo. Kakor kaže primer kolesarjev, je ta meja lahko sporna, hkrati pa ima potencial v pogajanju za prostor. Turni kolesarji so tako obenem nasprotje planincev in njihov »sestavni del«.

Nadalje je pomembna meja telesne zmogljivosti, torej meja, ki se ustvarja ob fizičnih ovirah, ki jih morajo športniki premagovati s fizičnim naporom, dokazovanjem volje in izkazovanjem poguma. TNP s svojo gorato pokrajino ponuja izzivalne ovire in mejnike. Ko je neki mejnik premagan, je na vidiku že nov. Zasedovanje teh mejnikov je gonilo pri osvajanju parka. Toda premagati oviro ni dovolj. Status junaka, osvajalca, zmagovalca ipd. potrdijo šele »pomembni Drugi«, in to takrat, ko je junaštvo predstavljeno relevantni javnosti (Gordon 2006: 7; prim. Napier 2006), danes pogosto na spletnih forumih. Kot je povedal eden od jadralskih padalcev, je šele takrat ego zares potešen. »Moški heroizem« (Gilchrist 2006; Gilley 2006; Jackson 1991; Vivanco in Gordon 2006; Wesely in Gaarder 2004), iskanje načinov za osvajanje novih, deviških in nevarnih območij ter prezentacije (objave) dosežkov je »gorivo« na nepovratni poti k »diznifikaciji« parka. Če je bil v preteklosti za kolesarje uspeh premagovanje pobočij ob robu parka, jih nadzorniki TNP zdaj redno srečujejo na vrhovih gora. Enako velja za jadralske padalce, vodne športnike idr. Ko je pot osvojena, je čas za iskanje novega izziva. Zato je upravičena skrb, da resnično ni meja, saj je bistvo, kot na primeru yellowstonskih kajakašev pojasnjuje okoljski avtor Todd Wilkinson (po Yochim 2005: 61), »napihni ego in na svetem oltarju [sic] častiti SEBE!, SEBE!, SEBE!«

V zvezi z mejami TNP še omenimo, da se rekreacijski avanturisti zanje pogajajo s tisto valuto, ki je za zavarovano območje osrednja, torej z varovanjem narave. Argument pravi, da bi jim ravno zaradi njihove prijaznosti do narave morali dopustiti vstop v TNP. Vsaka športna skupina pa skuša dokazati, da je za naravo najmanj škodljiva.

SKLEP

Meje v prostoru, meje med skupinami, osvajanje meja in »ekološko zaklinjanje« mej so torej »točke«, ki definirajo razmerje med rekreacijskim avanturizmom in TNP oz. Javnim zavodom TNP. V zavodu TNP so se začeli z različnimi skupinami športnikov pogajati neposredno; s tem so odprli več front, s čimer poskušajo omejiti pritisk na teritorij. Verjetno bi bil manever učinkovitejši, če bi v TNP jasno povedali, da je primarni cilj zavarovanega

območja varovanje narave. Ker je za argumentacijo posamičnih skupin zelo pomembno sklicevanje na druge skupine in ker je ena skupina (planinci) še posebej privilegirana, bi morali probleme najprej reševati pri tej skupini. Prav ta skupina je okoljsko zelo problematična, saj je najmnogičnejša. Čeprav ji je dovoljen vstop v park in je v njem pravzaprav vsenavzoča, torej na videz nima statusa rekreacijskega avanturizma, to ne drži, saj planinci iščejo brezpotja in o njih objavljajo svoja junaška poročila (npr. Habjan 2009). Nekatere aktivnosti, ki se obravnavajo kot del planinstva, so problematične tudi iz specifičnih razlogov, na primer turna smuka, ki jo prav tako spodbujajo publikacije (npr. Jenčič 2002). Turno smučanje namreč povzroča posebno obremenitev za živali, saj pred smučarjem bežeča žival zgublja veliko energije ravno takrat, ko bi morala z njo varčevati. Če bi torej TNP omejil planinstvo, bi vsem rekreacijskim skupinam, ki zahtevajo svoj prostor v TNP, pri pogovorih in pogajanjih odvzel pomemben argument.

TNP je ustrezno rešitev že nakazal z uvedbo mirnih con. Načrt upravljanja predvideva, da bo v teh območjih prepovedan tudi del planinskih dejavnosti, na primer turna smuka. To je lahko pot v pravo smer, saj bodo na takšnih območjih tudi živali resnično dobile svoj prostor in mir. Vprašanje pa je, kdaj bodo iz mirnih con izključeni tudi planinci, kdaj bodo torej to resnično postala območja brez človeka. To vprašanje je bistveno ne le zato, ker je PZS politično močna nevladna organizacija, ki bo imela pomembno besedo, ko bo prišla – če bo – na vrsto javna razprava o takšni zamisli, ampak nemara še bolj zaradi »alpske kulture slovenstva« (Šaver 2005), saj bo takšen predlog dregnil v samo srce nacionalne identitete. A tudi s to oviro se bo treba na zavarovanih območjih prej ali slej spopasti.

VIRI IN LITERATURA

- Anderson, David G. in Eeva Berglund (ur.)
 2003 *Ethnographies of Conservation: Environmentalism and the Distribution of Privilege*. New York in Oxford: Berghahn Books.
- Berglund, Eeva in David G. Anderson
 2003 Introduction: Towards an Ethnography of Ecological Underprivilege. V: Anderson in Berglund (ur.) 2003, 1–16.
- Burgin, Shelley in Nigel Hardiman
 2012 Extreme Sports in Natural Areas: Looming Disaster or a Catalyst for a Paradigm Shift in Land Use Planning? *Journal of Environmental Planning and Management* 55 (7): 921–940.
- Cohen, Anthony P. (ur.)
 2000 *Signifying Identities: Anthropological Perspectives on Boundaries and Contested Values*. London in New York: Routledge.
- Drofenik, Urška
 2012 *Gorsko kolesarstvo na zavarovanih območjih na primeru Triglavskega narodnega parka*. Diplomsko delo (neobjavljeno). Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo.
- Gilchrist, Paul
 2006 The Politics of Totemic Sporting Heroes and the Conquest of Everest. *Anthropological Notebooks* 12 (2): 35–52.

Gilley, Brian Joseph

2006 Cyclist Subjectivity: Corporeal Management and the Inscription of Suffering. *Anthropological Notebooks* 12 (2): 53–64.

Gordon, Robert J.

2006 Introduction. V: Vivanco in Gordon (ur.) 2006, 1–23.

Guzej, Tine

2005 Čez Alpe: Hudo! *Non stop: rekreacijski strežnik* (priloga revije Stop), 6. 10., 12 (5): 6–10.

Habjan, Vladimir

2009 *Brezpotja. Najlepše neoznačene poti slovenskih gora*. Ljubljana: Sidarta.

Jackson, Peter

1991 The Cultural Politics of Masculinity: Towards a Social Geography. *Transactions of the Institute of British Geographers* 16 (2): 199–213.

Jenčič, Igor

2002 *Slovenija z okolico. Turnosmučarski vodnik*. Ljubljana: Sidarta.

Kavčič, Matic

2008 Slovenians and Extreme Sports: National Particularities and Globalization of Risk. V: Pavlin, Tomaž (ur.), *Šport, narod, nacionalizem. Zbornik referatov VIII. ISHPES seminarja in Mednarodne družboslovne konference o športu, Ljubljana, 24.–27. avgust 2006*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport in Zavod Ekvilib, 354–365.

Kopnina, Helen

2012 Toward Conservational Anthropology: Addressing Anthropocentric Bias in Anthropology. *Dialectical Anthropology* 36 (1–2): 127–146.

Kozorog, Miha

2007 *Turizem na Tolminskem med lokalnimi praksami in institucijami. Problematika turistične destinacije v nastajanju*. Doktorska disertacija (neobjavljena). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Leban, Leon

2009 *Dolina Soče. Gorskokolesarski vodnik*. Ljubljana: Sidarta.

Načrt upravljanja TNP

2012 *Načrt upravljanja Triglavskega narodnega parka 2014–2023*. Osnutek, 29. oktober 2012. Bled: Triglavski narodni park (http://www.tnp.si/images/uploads/Dopolnjeni_osnutek_NU_20121029_www.pdf).

Napier, David A.

2006 Avant-garde or Savant-garde: The Eco-Tourist as Tarzan. V: Vivanco, Luis A. in Robert J. Gordon (ur.), *Tarzan was an Eco-Tourist... and Other Tales in the Anthropology of Adventure*. New York in Oxford: Berghahn Books, 75–90.

Ogrinec, Dejan

2012 9 točk, tur, spominov. *Bike Magazin* 1 (2): 60–64.

Paternu, Marko

1997 *Strme kolesnice. Vodnik po 105 zahtevnih gorskokolesarskih turah*. Ljubljana: Interalta.

Rosen, Paul

1993 The Social Construction of Mountain Bikes: Technology and Postmodernity in the Cycle Industry. *Social Studies of Science* 23 (3): 479–513.

Simonič, Peter (ur.)

2006 *Ethnography of Protected Areas: Endangered Habitats – Endangered Cultures*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; Društvo za raziskovanje, trženje in promocijo varovanih območij Slovenije.

Šaver, Boštjan

2005 *Nazaj v planinski raj. Alpska kultura slovenstva in mitologija Triglava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Šolar, Martin

1997 *Gorsko kolesarjenje v Triglavskem narodnem parku. Možnosti in usmeritve. Strokovne podlage*. Bled: Triglavski narodni park.

Tumes, Kirsty

2007 Out of My Way: Using Qualitative Methods to Understand Recreation Conflict between Bushwalkers and Mountain Bike Riders. *Anthropological Notebooks* 13 (1): 45–55.

Vivanco, Luis A.

2007 *Green Encounters: Shaping and Contesting Environmentalism in Rural Costa Rica*. New York in Oxford: Berghahn Books.

Vivanco, Luis A. in Robert J. Gordon (ur.)

2006 *Tarzan was an Eco-Tourist... and Other Tales in the Anthropology of Adventure*. New York in Oxford: Berghahn Books.

Wesely, Jennifer K. in Emily Gaarder

2004 The Gendered “Nature” of the Urban Outdoors: Women Negotiating Fear of Violence. *Gender and Society* 18 (5): 645–663.

Yochim, Michael J.

2005 Kayaking Playground or Nature Preserve? Whitewater Boating Conflicts in Yellowstone National Park. *Montana: The Magazine of Western History* 55 (1): 52–64.

TRIGLAV NATIONAL PARK AND RECREATIONAL ADVENTURISM

Triglav National Park (TNP) is dedicated not only to nature protection, but also to recreation, which is regulated because of its impact on the environment. Although outdoor sports are sometimes connected to environmental discourse that promotes nature-friendly recreation, at the same time they offer a venue for extreme sports: high-risk activities that only a few attempt. Recreational adventurism thus often seeks challenging and sparsely populated areas, among which TNP is also attractive for certain sports activities.

This article analyzes the strategies of various groups of sports enthusiasts for relaxing and changing the restrictions defined in the Triglav National Park Act and in the park's emerging management plan. It focuses on the experience of those supervising nature conservation and others employed at the Triglav National Park public institution, the arguments of sports enthusiasts for preparing the management plan, media publications about “stunts” in TNP that encourage people to engage in conquest-style behavior, and publications about recreation. The authors determine that sports enthusiasts make reference to their own lack of impact on the environment and compare themselves to other presumably less restrictively regulated sports. Base jumpers, for example, cite self-regulation, small numbers of participants, and the short-term environmental impact of jumping

as the main arguments for doing away with restrictions on jumping. Paragliders cite the great importance of their activity for tourism in certain areas of the park. Mountain bikers compare their activity to presumably more problematic hiking, but they have also joined the Slovenian Hiking Association in order to thus legalize biking in the natural environment, including in the national park. Kayakers and other water sports enthusiasts highlight self-regulation and limiting activity to locals. The main argument that sports enthusiasts use when negotiating for space with TNP representatives is the unequal status of various sports in the park, among which they mention hiking as the most privileged. Because one group is specially privileged, the other groups interpret this as a social restriction that they use in their negotiating strategies for pushing the boundaries in TNP. Sports enthusiasts also face limits in another way because the physical boundaries of the mountainous landscape also represent a limit to bodily capacity, and so overcoming obstacles, which the publications report on, is important "fuel" for taking possession of the park. Various types of limits thus define the relationship between recreational adventurism and TNP. TNP is seeking to limit pressure on its territory, but in the authors' opinion this would be more effective if it focused on nature conservation as the main goal of the protected area and established the same limitations for all sports enthusiasts. One solution is the introduction of quiet zones, which the management plan envisages, but these would also have to apply to hikers because then sports enthusiasts would lose an important point of contention in their negotiations for space, and areas without a human presence would be established more consistently.

Dr. Miha Kozorog, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Zavetiška 9, SI-1000 Ljubljana, Miha.Kozorog@ff.uni-lj.si

Dr. Saša Poljak Istenič, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, Sasa.Poljak@zrc-sazu.si